

УДК 338.4:504.062

Бескупська О.В.

аспірант кафедри економіки та аналізу
Вінницького національного аграрного університету

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

MAIN PRECONDITIONS AND PRINCIPLES OF FOOD INDUSTRY ECOLOGIZATION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто харчову промисловість, як одне з найбільших джерел забруднення навколишнього середовища. Описано основні причини погіршення сучасного екологічного стану всередині країни. Визначено місце харчової промисловості серед джерел забруднення навколишнього середовища. Наведено приклади розвинених країн в процесі екологізації виробництва. Надано рекомендації щодо можливих варіантів зменшення негативного впливу на навколишнє середовище в Україні.

Ключові слова: харчова промисловість, екологізація, утилізація відходів, навколишнє середовище, безпека аграрного бізнесу, життєвий цикл товару.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено пищевую промышленность, как один из наибольших источников загрязнения окружающей среды. Описаны основные причины ухудшения экологического состояния внутри страны. Определено место пищевой промышленности среди источников загрязнения окружающей среды. Приведены примеры развитых стран в процессе экологизации производства. Даны рекомендации относительно возможных вариантов уменьшения негативного воздействия на окружающую среду в Украине.

Ключевые слова: пищевая промышленность, экологизация, утилизация отходов, окружающая среда, безопасность огранного бизнеса, жизненный цикл товара.

ANNOTATION

The article deals with the food industry, as one of the largest sources of environmental pollution. The basic causes of the current ecological state deterioration within the country are described. The place of the food industry among the sources of environmental pollution is defined. Examples of developed countries in the process of production ecologization are given. Recommendations on possible options to reduce the negative impact on the environment in Ukraine are listed.

Keywords: food industry, ecologization, recycling, environment, agri-environment, product life cycle.

Постановка проблеми. Україна після розпаду СРСР опинилася в повній неготовності до усіх змін, що мали місце наприкінці 20 сторіччя. Країна залишилася сам на сам з такими проблемами, як залежність від енергоносіїв, падіння виробництва, гіперінфляція, дефіцит державного бюджету та багато інших. Відсутність плану з оновлення матеріально-технічної бази ще більше поглиблювала дані проблеми. Харчова промисловість опинилася на рівні 1950-х років, при тому, що Україна мала найбільш сприятливий клімат (як природний так і людський) у всьому світі для її розвитку. Поняття захисту навколишнього середовища та сільськогосподарського виробництва розуміли як окремі галузі. З того часу, змінилося

небагато. В Україні все так же переважає енергоємне та застаріле обладнання, і на сьогодні лише невелика частина компаній інвестують в екологічні програми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологізації харчової промисловості останнім часом викликають інтерес у вітчизняних та зарубіжних вчених, оскільки цей метод дасть змогу не лише покращити екологічний стан країни, а й принесе фінансову вигоду підприємствам. Вплив антропогенного навантаження промислових підприємств описаний у роботах І. Брижаня, І. Кобушка, М. Пашкевича. Необхідність управління водними ресурсами в контексті екологізації розглянені в роботах М. Стадник. С. Дембіцька розглядає проблему екологізацію виробництва комплексно з іншими проблемами всередині країни. Однак є необхідність узагальнити окремі положення, розробити методи, принципи та способи впровадження екологізаційних програм та порівняти досвід України з розвиненими країнами світу. Усі ці питання потребують більш ґрунтовного вивчення.

Мета статті полягає у дослідженні екологізації харчової промисловості як найважливішого фактора покращення стану навколишнього середовища та якості продукції, аналізі потенційної ефективності екологізаційних програм та надання рекомендацій щодо можливих наслідків їх впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харчове виробництво відіграє важливу роль у житті кожної людини. Більшість людей навіть не замислюються, який негативний вплив несе ця промисловість на навколишнє середовище. Адекватний та стабільний розвиток промисловості неможливий без чіткого розуміння необхідності об'єднання економіки та екології в одне ціле.

На сьогодні харчова промисловість – друга серед експортних галузей України. Проте ті умови, в яких знаходиться наша країна, роблять значно важчим процес розвитку цієї галузі. Це і економічна, і політична нестабільність, висока вартість оновлення матеріально-технічної бази, відсутність плану саме з комплексної екологізації, що передбачає екологізацію не лише виробничої системи, а й усієї системи її управ-

ліній. Реалізація природоохоронних програм зіштовхується як з техніко-технологічними та фінансовими проблемами, так і з нормативно-правовими та організаційно-економічними суперечностями [1]. Особливо актуальною являється проблема розробки практичних рекомендацій щодо ефективного використання капіталовкладень природоохоронного призначення.

Варто також визначити, що в країні відсутня чітка система оцінення еколого-економічного рівня виробництва, яка була б вкрай важливою в прийнятті науково-обґрунтованих рішень щодо пріоритетності фінансування природоохоронних програм на окремих підприємствах, та визначати їх еколого-економічну ефективність.

Таблиця 1
Кількість активних підприємств України

Рік	Підприємства переробної промисловості, тис.	Всього підприємств, тис.
2013	42 224	669 993
2014	39 198	631 184
2015	36 662	624 769

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Як свідчать дані табл. 1, кількість підприємств переробної промисловості в загальному обсязі активних організацій знижується з кожним роком. Так, у 2015 р. загальна кількість активних підприємств, зареєстрованих на території України, зменшилася лише на 1% порівняно з 2014 р., тоді як кількість підприємств переробної промисловості – майже на 7%.

Кількість відходів, згідно з даними Держкомстату, також знижується. Проте утилізація відходів на другий план. Замість неї відходи спалюють, що негативно впливає на навколишнє середовище. В Україні переробляється всього 3–8% усіх відходів, при тому, що в європейських країнах цей показник сягає 60%. Понад 90% усіх твердих відходів потрапляють на звалища, так звані спеціально відведені місця, без попереднього сортування або перевірки.

Підприємства харчової промисловості вкрай негативно впливають на екологічну ситуацію в країні, оскільки компанії рідко впроваджують маловідходні або безвідходні технології через їх високу вартість. При цьому підприємства мають низький рівень очищення стічних вод та велику кількість відходів виробництва.

Найбільше харчова промисловість впливає на водні ресурси, займаючи одне з провідних місць за витратами води серед інших галузей.

Що стосується витрат води на одиницю виробленої продукції, ця галузь займає перше місце. Подібний рівень споживання зумовлює великий обсяг утворення стічних вод, які мають високий рівень забруднення та є небезпечними для навколишнього середовища [4]. Так, на консервних підприємствах води витрачається більше, ніж переробляється сировини. Наприклад, на 1 тону плодів та овочів витрачається 5–7 м³ води. При цьому самі стічні води харчової промисловості не завжди токсичні, але після потрапляння у водойми вони стрімко виснажують запаси кисню, що приводить до загибелі всього живого у водоймі.

Зрозуміло, що підприємства харчової промисловості не є основними забруднювачами довкілля, але таке виробництво потребує великої кількості води, а також вони зумовлюють викиди таких речовини, що забруднюють навколишнє середовище, як діоксид азоту, аміак, соляна кислота, сажа, дифторхлорметан, фенол та інших, які приводять до парникового ефекту [5]. Підприємства роблять викиди пилу та газів, що значно погіршує стан атмосферного повітря.

Очевидно, що сьогодні екологізація промисловості має пов'язуватися не стільки з вирішенням проблем видалення та нейтралізації відходів, скільки з попередженням їх виникнення, яке докорінно змінює роль очисних споруд.

На нашу думку, говорячи про екологізацію виробництва, варто робити акцент не стільки на виробництві, експлуатації та утилізації, скільки на розробці. На етапі розроблення товару здійснюється аналіз еколого-превентивних заходів, що включаються в себе розрахунок технології виробництва, процеси експлуатації та процеси утилізації. Саме тут проводиться економічний аналіз, прогнозується, планується та контролюється вплив усіх етапів з урахуванням екологічного фактора.

У Великобританії діє програма «попередження краще, ніж лікування» (Prevention is better than cure) щодо поліпшення стану навколишнього середовища. Встановлена оцінка влади до зменшення відходів виробництва та змальовані шляхи та дії, які держава має прийняти для переходу до більш ефективної економіки. Була розроблена спеціальна державна програма «Запобігання утворення відходів на 2010–2015 рр.» (The waste prevention programme for England), яка дає можливість знизити витрати компаній шляхом впровадження утилізаційних програм. Тобто не допустити розвитку

Таблиця 2

Утворення та утилізація відходів

	2013	2014
Утворено відходів, тис. т	448 117,6	354 803,0
Утилізовано відходів, тис. т	147 177,9	109 119,0
Спалено відходів, тис. т	918,7	944,6
Видалено у спеціально відведені місця	260 021,0	224 765,4

Джерело: побудовано автором на основі [3]

негативного впливу промислового виробництва шляхом запобігання та мінімізації відходів. Ця програма передбачає:

1. Заохочення бізнесу сприяти більш стійкій економіці шляхом побудови нової моделі роботи, надаючи альтернативні бізнес-моделі та покращені продукти та сервіс.

2. Пропагування культури бережного ставлення до ресурсів шляхом надання населенню вільного доступу до інформації про те, як і де можна утилізувати той чи інший продукт, подовжити «вік» певного продукту, ремонтувати зламані речі та зробити можливим повторне використання для інших людей.

3. Допомога підприємствам усвідомити та діяти відповідно до потенційної економії шляхом більш ефективного використання ресурсів та запобігання утворення відходів, та зрозуміти можливість росту за рахунок даних змін.

4. Запровадження різноманітних заходів підтримки з боку центральних та місцевих органів влади, бізнесу та громадянського суспільства для отримання вигоди [6].

Лише розрахувавши усі можливі ризики та переваги, можна будувати ефективно та безпечно виробництво. У розвинених країнах поняття агроекологічності почало активно використовуватися ще на початку 1980 рр., метою якого було надання субсидій фермерам за внески у збереження «екологічно вразливих зон». Така найперша агроекологічна міра дуже скоро прийняла форму довгострокових договорів між державними органами та фермерами, які отримували компенсація за впровадження практики управління землями, що вважалися екологічно чистими.

Агроекологічні заходи мають стати для нашої країни першим кроком не лише до європейської інтеграції, а й до серйозних змін у свідомості людей. Вони створені, щоб заохотити виробників сільськогосподарської продукції захистити та покращити стан навколишнього середовища. У Європейському Союзі витрати на агроекологічні цілі за 2007–2013 рр. становили близько 20 млрд євро, або 22% від витрат на розвиток сільських територій.

Фермери беруть на себе зобов'язання протягом мінімального періоду, наприклад п'яти років, прийняти екологічно безпечні та чисті методи ведення сільського господарства, що виходять за рамки правових зобов'язань. Фермери, у свою чергу, отримують виплати, які забезпечують компенсацію додаткових витрат і втрачених доходів в результаті застосування цих екологічно чистих методів ведення сільського господарства відповідно до агроекологічних договорів.

Ще одним способом покращення стану еколого-економічного складника харчової промисловості є заохочення бізнесу брати на себе відповідальність за відходи та викиди. Говорячи

про екологічний складник, для багатьох бізнесменів екологізація не є пріоритетом, хоча повинна бути. Яким чином можна підштовхнути бізнес брати більше відповідальності за управління відходами та більше піклуватись про їх вплив на навколишнє середовище? Дуже важливою є координація зусиль держави та бізнесу, оскільки у вітчизняних підприємств недостатньо фінансових ресурсів для екологізації діяльності, і лише політика держави щодо забезпечення доступу до недорогих кредитів, а також надання еколого-орієнтованим підприємствам податкових пільг, може кардинально змінити ситуацію, яка склалася [7].

Тобто мова йде навіть не про компенсації за впровадження екологізаційних програм, а про елементарні умови для переходу промислового комплексу на екологічний рівень. До того ж має бути сформована система обліку використання подібних кредитів та податкових пільг, і якщо виявиться, що для держави не вигідно інвестувати у подібні проекти, компанії-бенефіціари мають відшкодовувати державі збитки.

Екологізація українського промислового виробництва, як і будь-якого іншого, має бути направлена на підвищення обізнаності населення з усіх питань, що стосуються навколишнього середовища. У Директиві 2003/4/ЄС Європейського Парламенту про доступ громадськості до екологічної інформації зазначено, що кожна людина має повне право до вільного доступу до текстів міжнародних договорів, конвенцій або угод, політичних питань, планів і програм тощо. Отже, в першу чергу, в нашій країні повинні відбутися зміни щодо вільного доступу до інформації, лише тоді можна буде вивчати вплив на навколишнє середовище та оцінювати ризики [8].

Висновки. Для того, щоб покращити екологічний стан країни, підприємствам харчової промисловості необхідно забезпечити виробництво екологічно безпечною та якісною сировиною, вдосконалювати наявні та впроваджувати нові технології. На порядку денному стоять питання про необхідність удосконалення теоретичних та науково-методичних підходів до планування, впровадження та управління реалізацією природоохоронних програм на харчових підприємствах. Для реалізації природоохоронної стратегії необхідно реформувати систему господарських мотивацій, змінити всю систему прийняття господарських рішень на підприємствах. Необхідно змінити систему утилізації та переробки відходів, а також заохочувати підприємства до радикальних змін у веденні бізнесу. Удосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки може суттєво вплинути на ефективність екополітики та підвищити рівень екологічної безпеки не лише на підприємствах харчової промисловості, а й у країні в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анализ эколого-экономических проблем предприятий пищевой промышленности Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://rusnauka.com/33_NIO_2009/Economics/54743.doc.htm.
2. Кількість активних підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Поводження з відходами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Особливості впливу підприємств харчової промисловості на навколишнє середовище [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://econf.at.ua/publ/konferencija_2016_03_24_25/sekcija_2_tekhnologiji_i_priroda/osoblivosti_vplivu_pidpriemstv_kharchovoji_promislovosti_na_navkolishne_seredovishhe/40-1-0-873.
5. Вплив українських підприємств харчової галузі на довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://intelligence.org.ua/publ/katalog_statej_zhurnal_2_2014/lozovska_n_m_vpliv_ukrajinskikh_pidpriemstv_kharchovoji_galuzi_na_dovkillja/13-1-0-88.
6. 2010 to 2015 government policy: waste and recycling [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-waste-and-recycling/2010-to-2015-government-policy-waste-and-recycling#appendix-5-anaerobic-digestion-and-energy-recovery-from-waste>.
7. Іскарова Н. Розвиток еколого-орієнтованого бізнесу як фактор підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки / Н. Іскарова // *Фінанси, учет, банки*. – 2014. – № 1(20). – С. 122–128.
8. Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики до інших галузевих політик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://if.gov.ua/files/uploads/Upravlinnya_brochure_final_\(1\).pdf](http://if.gov.ua/files/uploads/Upravlinnya_brochure_final_(1).pdf).